

Beşinci Tarihyazımı Çalıştayı

(Akademik Tarihcilik) Sonuç Raporu

17-18 Mart 2017 – Antalya

(Selçuk Üniversitesi & tarihyazimi.org)

Tarihyazımı Çalıştayları'nın beşincisi Selçuk Üniversitesi ve tarihyazimi.org platformunun katkılarıyla Antalya'da gerçekleştirildi. Türkiye'de akademik tarihciliğin tartışıldığı çalıştayda açılış konuşması Zafer Toprak tarafından yapıldı. "Türkiye'de Akademik Tarihciliğin Genel Durumu: Bir Bilanço Denemesi" başlıklı konuşmasında Toprak, Türkiye'de özellikle II. Meşrutiyetle birlikte gelişen profesyonel tarihciliğin zaman içinde seyri üzerinde durdu. İlk oturumda İlhan Tekeli "Akademik Tarihcilerden Ne Bekleniyor?" başlıklı konuşmasıyla Türkiye'de tarihcilerden kimlerin ne beklediğini tartıştı ve akademik tarihciliğe ilişkin kuramsal çerçeveyi çizdi. İkinci oturumda Ali Birinci "Tarihcilikte Meslek Ahlâkı Meseleleri" başlığıyla, meslek ahlakı konusuna değindi ve etik ihlallerini örnekleriyle sundu. Üçüncü oturumda Hakan Kaynar, Türkiye'deki akademiya ve akademik çalışmaları sorgulamayı içeren "Akademi Yeniliğe Engel mi?" başlıklı bir sunum yaptı. Dördüncü oturumda Mehmet Yaşar Ertaş ve Arif Bilgin, "Proje Temelli Tarih Çalışmaları: Neden ve Nasıl?" başlıklı değerlendirmesinde projelerin tarihciliğe metodolojik ve yenilikçi katkılarını işlediler. Beşinci oturumda, İbrahim Turan, "Türkiye'de Akademik Tarih Okuldaki Tarih İlişkisi"ni çeşitli benzerlik ve farklılıklara yönelik örneklerle ele aldı. Altıncı oturumda ise Yunus Koç, "Defteroloji Çalışmaları: Sorunlar ve Öneriler" üzerine eleştirel bir konuşma yaptı. Yedinci ve son oturumda ise Mehmet Öznur Alkan, "Türkiye'de Resmi Tarih Tartışmalarının Neresindeyiz?" başlığı çerçevesinde, resmi tarih ve ders kitaplarını tartışarak örnekler verdi.

Çalıştaydaki çerçeve konuşmalar ve bunlara yönelik gerçekleşen müzakerelerde ana hatlarıyla şu tespit ve önerilerin öne çıktığı görülmüştür:

1. Akademik tarihcilik, tarihin üniversitelerde "kürsü" şeklinde yer alarak profesyonelleşmesiyle başlamıştır. Bu durum tarihin, sosyal ve siyasal gelişmelerden bağımsız gelişmesine imkan vermemiştir. Akademik tarihciliğin dünyada uluslaşma çağına rastgelen gelişim süreci, Türkiye'de II. Meşrutiyet dönemi ile birlikte bilimsel karakter kazanmaya başlamışsa da, dönemin gelişmelerinden dolayı siyasi/diplomatik bir anlatıya sahip olmuştur. Bu süreçte başlangıçta dünya tarihine eşit yer verilirken, zaman içinde ulusal tarihciliğe dayalı bir tarihyazımı gelişmiştir. Cumhuriyetin "yeni kimlik yaratma projesi" kapsamında, arkeoloji ve antropoloji ağırlıklı tarih ve dil teorisi ile desteklenen resmi tarihcilik, akademiye belirgin hale gelmiştir. Özellikle Hars Heyeti'nin ve DTCF'nin kuruluşu ve *Bellekten* dergisinin çıkarılması başlanması bu çabanın öncüleri olarak okunabilir.

2. Akademik tarihcilerin toplumla bağlantısı, ürettikleri bilgi ve düşüncenin toplumun farklı katmanlarında nasıl işlev gördüğü ile alakalıdır. Bu açıdan bakıldığında uluslaşma çağında her halk, resmi kurumlarına, kendi ulusuna yönelik tarih yazma görevi vermiştir. Özellikle, İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) sonrasında yaşanan gelişmeler, tarihin anlam ve değerlerinin, resmi tarihciliğin belirleyiciliğinin üzerinde olduğunu göstermiştir. Bu sebepten hem konu seçimi hem de araştırma ve işleyiş olarak resmi tarihe hapsolmemek "ahlaki bir koşul" olarak görülmüştür. Akademik tarihçi böyle bir durum karşısında çoklu perspektiflerin farkında olmuştur. Hem siyasilerin, hem diğer akademisyenlerin eleştirilerine maruz kalan akademik tarihçi, tarihsel gerçeğe ilişkin sorumluluğunu

dikkate alarak bilgi üretmek zorundadır. Bu durumda akademik tarihçiler siyasetçilerin söylemlerinden ve buna malzeme taşımaktan uzak durarak, belgeleri “fetişleştirmeden” anlama yönelerek, geçmişle hesaplaşmaktan ziyade onunla empati kurarak, ulusal hafıza kadar küresel bir bakışa da odaklanarak, bilimin çok paradigmatlı yapısının her zaman farkında olarak gerçeğe ulaşma çabasını her zaman ön planda tutabilmelidir. Türkiye’deki tarihçiler “nefret” ve “ötekileştirme” söylemlerinin dışında, kavramların yerli yerinde kullanıldığı bir dil hassasiyeti göstererek, görüş açıları ve yöntemleri açısından çoğulcu anlayışı paylaşan bir **“epistemolojik komünite”** oluşturabilmelidir. Böylelikle küresel gelişmelerin ve değerlerin farkında ulusal/yerel kültürün de katkısını dikkate alan özgün yaklaşımların ortaya çıkarılabilmesi çok daha mümkün hale gelecektir. **“Epistemolojik komünite”**, birbirine saygı duyan tarihçilerin birlikte düşünceler, kavramlar, yaklaşımlar ürettikleri özgür bir alandır. Bu bağlamda çağdaş ilkelere sahip tarihçi, ülkesinin problemlerine duyarlı, dünyada da iddiası olan bir akademisyen olarak, içerdeki ve dışarıdaki olayları mukayese ederek dünya standartlarında tarih yazabilecektir.

3. Bugün Türkiye’de, diğer bilim alanları gibi, akademideki en önemli sorunlardan biri de araştırma, yazım ve yayın aşamalarındaki etik ihlalleridir. Bu ihlallerin çok yönlü sebepleri olduğu anlaşılmaktadır. Akademisyenlerin meslektaşlarının eserlerini çeşitli şekillerde intihal etmelerinin yanı sıra, yayınevlerinden kaynaklanan intihaller de söz konusudur. Türkiye’de bu etik ihlallerin giderek yaygınlaşması ilgili bilim alanındaki öz-denetimsizlikten kaynaklanmaktadır. Eleştiri kültürünün oluş(a)madığı bir akademide bu sorunları YÖK ya da sorumlu görülen bir kurumun çözmesini beklemek yeterli ve gerçekçi değildir. Özellikle ders kitapları, biyografiler, tercüme eserler ve tezlerde görülen intihal vakalarının azalması için YÖK ve ilgili kurumlar kadar, tüm akademik tarihçilere de sorumluluk düşmektedir. Bu sorumluluğun bir parçası olarak ilk iş, master-doktora ve doçentlik başta olmak üzere akademik denetim amaçlı oluşturulan tüm jürilerde meslek saygısı ve ahlakının ön planda tutulması gerekli görünmektedir. Bunun yanında süreli yayınlar aracılığıyla eser (kitap, makale, bildiri, tez, rapor vs.) kritiği çalışmalarına ağırlık verilmesi, yayınlarda yapılan bu tarz suiistimalleri görünür kılabilir. Ayrıca kabul edilmiş doktora tezlerinin yanı sıra, TUBİTAK tarih projelerinin raporlarının da mümkün olduğunda yayınlanarak genel okuyucu kitleleriyle buluşturulması başka bir denetleme mekanizması olabilecektir.

4. Akademik eser yazımı her zaman belli kural ve ilkelere tabidir. Buna rağmen, akademik tarih yazımında bazı yenilik(ler) yapmak mümkündür. Genel olarak bakıldığında, Türkiye’de tarih metinlerinde görülen “kapalı anlatım” ve “gereksiz tekrar”ın azaltılması öncelikle tavsiye edilmesi gereken bir noktadır. Bu bağlamda öncelikle tarihçinin, yazdığı metinde görünür olması, yeni bir yol olarak önerilebilir. Gerçeğin peşinde olan tarihçi, genel olarak okuyucunun ihtiyacı için değil, öncelikle akademik ihtiyaç için yazar. Bu durum, okunma kaygısı olmayan bir üretim özgürlüğüne dikkat çeker. Bu özgürlük alanı içinde tarihçi, söylemek istediğini, konumunu koruyarak söyleyebilmelidir. Bu noktada bir yol olarak kaleme aldığı metnin giriş ve sonuç kısımlarında, hakkaniyet ölçüsünde özgür davranırken, metnin genelinde olabildiğince tarafsız (hakkaniyetli) bir tutum takınması beklenir. Tarihçi yine hakkaniyet ölçüsündeki pozisyonunu koruyarak, çalışmasında benimsediği “çok perspektifli” sunumuyla okuyucuya özgür eleştiri yapabilme imkânı verebilmelidir.

5. Tarih projeleri, akademik çalışmaların belli bir düzen içinde ve nitelikli olmasına katkı sağlamak yanında yeni çalışma tarz ve yazım yaklaşımlarını da beraberinde getirmektedir. Buna ek olarak, yapılacak projelerle gelişecek bu yeni kültürün başta lisansüstü öğrencileri olmak üzere tarihle ilgilenenlere amaç- kapsam-yöntem gibi bazı metodolojik sorunların aşılması konusunda da yol

göstereceği düşünülmektedir. Bugün tarih alanında ülkemizde proje yazımı, yaygınlığı bakımından henüz yeni sayılabilir. Bu sebepten tarih alanında tamamlanmış ve süren proje sayısı, sosyal bilimlerin bazı alanlarına göre oldukça az görünmektedir. Bunun sebepleri arasında öncelikli olarak akademik tarihçilerin “sorun temelli araştırma” yapma yerine “konu temelli çalışma” alışkanlıklarından kaynaklanan bazı sorunların özgün proje yazımını zorlaştırdığından bahsedilebilir. Yine bunlara ek olarak, bazı tarihçilerin tarih bilimine yaklaşımlarından kaynaklanan sınırlılıkların, bazılarının yaptıkları işi memuriyet gibi görmelerinin, bazıları arasında oluşan basit çıkar ilişkilerinin de proje çalışmalarının yaygınlaşmamasında etkili olduğu düşünülmektedir. Çalışılan konuların ve çalışma tarzlarının projelerde belirleyici üç unsur olan “yaygın etki”, “özgün değer” ve “ARGE”ye genellikle uygun olmaması, proje başvurularında sadece kurumların güdümüne bağlı kalınması gibi sebeplerin de projelerin kabullerini zorlaştırıcı diğer etmenler olduğu söylenebilir. TÜBİTAK’a sunulan projelerde disiplinlerarasılığın gözetilmesi, yeni bir yöntemin denenmesi ve işi uzman(lar)ının yürütmesi destek almayı kolaylaştırırken, bu durum tarih araştırmalarında ARGE ve yaygın etki gibi olguların çalışma kültürünün bir parçası olarak yerleşmemesi nedeniyle projelerin kabulünü zorlaştırmaktadır. Ayrıca destek veren kurumların süreç yönetimlerinde ortaya çıkan sorunlar da projelerin reddedilmesine neden olabilmektedir. Bu sorun başta TÜBİTAK olmak üzere proje veren kurumların yaygın etki ve ARGE gibi konularda esnek davranması ile çözülebilir. Çünkü tarihçilerin ARGE olmayan çalışmalar da yapmaya ihtiyacı vardır. Gerek TÜBİTAK’ın gerekse Türk Tarih Kurumu’nun ARGE içermeyen bazı önemli araştırmalara da destek vermesi beklenmektedir.

Türkiye’nin proje destek konusunda önemli kurumu olan TÜBİTAK’ın; proje yürütücü ve araştırmacılara yönelik ücretleri artırması tarih projelerinin yaygınlaşması bakımından teşvik edici olacaktır. Diğer yandan TÜBİTAK’ın tarihçilerle birlikte oluşturacağı bir komisyonla belirleyeceği konuların SOBAG-Tarih alanında öncelikli desteklenmesini sağlayarak, ARGE açısından çok daha yararlı olan “nisbî güdümlü proje modeli”ni benimsemesi, hem akademik tarihçilik hem de TÜBİTAK’ın kendi hedeflerine uygun bir eğilim olabilecektir.

6. Türkiye’de tarih ders kitaplarının akademik bilgidен gerektiği gibi yararlanıp yararlanmadığı sorunu tartışmalıdır. Bu durum, tarih ders kitaplarının kimlik-değer mi kazandıracığı, bilgiyi mi yoksa beceriyi mi esas alacağı ve bu sorunun, gerçekliğin doğrudan sunumu şeklinde mi yoksa bir araştırma yaklaşımı içinde mi çözüleceği konuları hala net değildir. Elbette ki akademik tarih kitapları ile ders kitaplarının amaçları birbirinden farklıdır. Kabaca söylemek gerekirse akademik kitapta bilimsellik ön planda iken ders kitabında toplumsallaşmayı sağlama, değerlerin sunumu, pedagojik kurgu vs. söz konusudur. Bu durum her iki eserde/alanda dil ve söylem farkını oluşturur. Ders kitaplarında kolay anlaşılma adına “kesinlik”, ilgi çekme adına “abartı” ve basitleştirme adına tek yönlülük vardır. Çağdaş akademik yazımda ise daha çok “açık uçluluk” söz konusudur. Tarih ders kitaplarında bilimsel bir dil kullanıldığında bu durum öğrenciler için monoton ve sıkıcı olabilmektedir. Ancak ders kitaplarının toplumun genel tarih bilgi ve görgüsünü etkilediği düşünülürse hazırlanmasında titiz davranılması, akademisyen alan eğitimi uzmanlarının yanı sıra işin mutfağında olan öğretmenlerin de yazım sürecinde mutlaka daha etkili yer alması beklenir. Tarih ders kitaplarının bireylerin yaşadıkları toplumun geçmişini, sorunlarını, bunların nedenlerini bilmesi bağlamında uzak tarihten çok yakın tarihe daha fazla yer vermeleri de yerinde olacaktır.

7. Türkiye’de tarih ders kitaplarına bakıldığında her iktidar döneminde tarihin adeta yeniden yazılmaya çalıştığı görülmektedir. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında örgün eğitimin kurulmasıyla ortaya çıkan okullardaki tarih, II. Abdülhamid Döneminin başlarındaki siyasal tartışmaların ve iktidar mücadelelerinin tetiklediği süreç, günümüze kadar siyasal temelleri bakımından farklılaşarak

gelmektedir. Tarih ders kitaplarına yansıyan örnekleriyle her iktidara göre değişen bir resmî tarihin varlığı söz konusudur. Her iktidar döneminde adeta yeni “kahramanlar” ve “hainler” icad edilerek ders kitaplarına girmekte, eski dönemin kahramanları silinmekte, yeni dönemin kahramanları eklenmektedir. Buna bağlı olarak salt “övgü” veya “kötülenerek” anılan bazı geçmiş dönemler ortaya çıkmaktadır. İktidarların kendi meşruiyetlerine uygun geçmiş arayışları, gerçekleşmiş askeri darbeler sonrasında yazılan tarih ders kitapları üzerinden daha net okunabilmektedir. Bu bağlamda tarih ders kitaplarını yazan/yazdıran/denetleyen kurum olarak resmî tarihin başlıca kaynağının Milli Eğitim Bakanlığı olduğu düşünölmektedir. Akademik tarihçiler ise resmî tarih tartışmalarının her zaman tam ortasında olmuşlardır. Siyasi iktidar doğası gereği her alana hükmetmek için tarih alanında yeni tartışmaların yapılmasına neden olmaya devam edecektir. Bu noktada akademik tarihçilerin, meslek onurlarını ve şahsiyetlerini koruyarak bu tartışmalara, “gerçeğin” tarafında yer alarak katkı sağlamaları beklenmektedir.

8. Ömer Lütfi Barkan’dan beri Türkiye’de bir tarih kaynağı olarak Defterler ile ilgili çalışmalar, genelde defter neşri, araştırma ve monografi tarzında olmuştur. Defterlerin kolay deşifre edilmesi, çalışılan konuya ilişkin bütünü görme imkanı sağlaması, sorgulamayı gerektirmeden örnekler üzerinden çalışmayı mümkün kılan yapısı ve toplum, nüfus, vergi alanında dönemsels farklılıkları ortaya koyması tarihçiler için cazip olmuştur. Ancak süreç içinde Defterlerden elde edilen bu veriler/bilgiler sorgulandıkça bazı sorunların olduğu fark edilmiştir. Defterlerin bir fotoğraf sunmasına karşın aradaki ilişkileri göstermemesi, bürokratik özelliği ve devletin kendi ihtiyacı için hazırlanması sebebi ile tarihinin buradaki bilgileri “tartışmasız” olarak görmesi son derece sakıncalı kabul edilmiştir. Bu gibi nedenlerle Defterlerden sağlanan verinin, diğer bilgi ve belge/kanıtlarla karşılaştırılması gerektiği sonucu ağırlık kazanmıştır. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda Defterologlar bu konularda başarısız olmuş gibi görünse de çalışmaya devam etmek gerekir. Önceki çalışmaları ve var olan bilgi birikimini, yeni metotlara dayalı yeni çalışmalar için hazırlık safhası olarak görmek gerekir. Bu bağlamda, teknolojik gelişmeleri de kullanarak Defterlerin sunduğu zengin verileri yeniden ele almak ve karşılaştırmalar yapmak önem arz etmektedir.

Konuşmacılar ve Müzakereciler (Alfabetik isim sırasına göre)

1.Ahmet Nezihi Turan (Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi-Emekli)

2.Ahmet Yaşar Ocak (Prof. Dr., TOBB Üniversitesi)

3.Ahmet Özcan, (Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi)

4.Ahmet Şimşek (Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi)

5.Alaattin Aköz (Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi)

6.Ali Birinci (Prof. Dr., Polis Akademisi-Emekli)

7.Alpaslan Demir (Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

8.Arif Bilgin (Prof. Dr. Sakarya Üniversitesi)

9.Cenk Reyhan (Prof. Dr., Gazi Üniversitesi)

- 10.Cüneyt Kanat (Prof. Dr., Ege Üniversitesi)
- 11.Dođan Yörük (Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi)
- 12.Fahrettin Tızlak (Prof. Dr., Antalya Üniversitesi)
- 13.Fatih Durgun (Yrd. Dr., Medeniyet Üniversitesi)
- 14.Fatma Acun (Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi)
- 15.Ferudun Ata (Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi)
- 16.Hakan Kaynar (Yrd. Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi)
- 17.Hüseyin Muşmal (Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi)
- 18.İbrahim Şirin (Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi)
- 19.İbrahim Turan (Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi)
- 20.İlhan Tekeli (Prof. Dr., ODTÜ-Emekli)
- 21.Mehmet Ö. Alkan (Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi)
- 22.Mehmet Yaşar Ertaş (Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi)
- 23.Mehmet Öz (Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi)
- 24.Muhittin Tuş (Prof. Dr., Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi)
- 25.Necmettin Alkan (Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- 26.Nurcan Abacı (Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi)
27. Osman Köse (Prof. Dr., Polis Akademisi)
- 28.Özer Ergenç (Prof. Dr., Bilkent Üniversitesi)
- 29.Serkan Yazıcı (Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi)
- 30.Yunus Koç (Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi)
- 31.Zafer Toprak (Prof. Dr., Koç Üniversitesi)